

Elnöki megnyitó beszéd.

(Elmondattott a hajdú-böszörményi közgyűlésen.)

Igen tisztelt közgyűlés!

Sok nehézség leküzdése, sok akadály elhárítása után teljesült végre társulatunk tagjainak és a hajdú-böszörményi ref. egyház vezetőinek és híveinek azon közös óhajtása, hogy Magyar Protestáns Irodalmi Társaságunk, itt Hajdú-Böszörményben, a hajdúság főhelyén, Bocskay István dicső fejedelmünk és hithősünk ércszobrának leleplezésével egyidejűleg, általa és vitéz hajdúi által a nemzet jogaiért és a lelkiismeret szabadságáért folytatott hősi küzdelmek és az azokat bezáró 1606-ik évi bécsi békekötés emlékeinek felújításával és ünnepelésével tartja meg X-ik vándorgyűlését. Mindnyájan érezzük ugyan azon ténynek nyomasztó hatását, hogy a kedvezőtlen körülmények miatt vándorgyűlésünket nem tarthattuk meg abban az időben, a mikorra az tervezve volt, a bécsi béke 300-ik évfordulójának évében, a mi miatt a tagok kevesebb számban is jelentek meg, azonban ezen nyomasztó hatást eloszlatja ma azon szívélyes fogadtatás, a melyben Hajdú-Böszörmény városa és az itteni református egyház részéről részesülünk s azon lélekemelő hangulat, a melyet kelt mindnyájunk szívében azon nagyon ritkán előforduló esemény, hogy irodalmi társulati közgyűlésünk itt egy hazafias, országos, felekezeti tekinteteken felülemelkedő nemzeti ünnep keretébe van beillesztve. Nem is zavarná lelkes és örömteljes ünnepi hangulatunkat semmi, ha időközben nem következett volna be azon, úgy társulatunk vezetőire, mint annak tagjaira nézve egyaránt leverő és megrendítő gyászeset, hogy azon férfiú, a ki társulatunknak, annak alapítása óta egyik legbuzgóbb tagja, mindenkor legáldozatkészebb pártfogója, 11 év óta a társulatnak nemcsak világi elnöke, hanem éltető és vezérlő szelleme volt, a kinek lelkesítő, tette buzditó, a tiszta evangéliumi igazságokat az emberiség magasztos más eszményeivel és

jogosult törekvéseivel s a gyakorlati élet követelményeivel összeegyeztetni tudó nemes felfogása és szava közgyűléseinknek mindig fénypontját és vonzó erejét képezte és a ki e közgyűlésre is oly igaz lelki örömmel készült, Hegedüs Sándor, nagy fájdalomkra nem jelenhetett meg már itt s nem hallathatja mély érzésből fakadó, meggyőződéssel teljes hangját, miután 1906-ik év december hó 28-án hirtelen és váratlanul a végéremehetetlen isteni végzés elszólította őt a földi életből az örök jutalom elvételére.

Hegedüs Sándor elvesztését sajnosan érzi egész magyar protestáns egyházunk, annak köznevelési, közművelődési, közjótékonyági intézetei, a melyeknél mindenütt az ő kiváló szellemi, erkölcsi és jellembeli tulajdonait önzetlenül, evangéliumi anyaszentegyházunk és édes hazánk iránti szeretetből, buzgón és áldásosan gyümölcsöztette. De legjobban érzi mindezek között mégis ezen mi Magyar Protestáns Irodalmi Társulatunk, a melynek sikeres vezetésében ő a legnagyobb hivatottságot tanusította. Társulatunk ugyanis csak a tagok részéről önkéntesen megnyilatkozó szellemi és anyagi buzgó támogatás mellett állhat fenn és virágozhatik fel, ennek megnyeréséhez pedig a vezetők részéről igaz lelkisédés, ügyszeretet, tapintat, jó bánásmód, kötelességérzet s nagy áldozatkészség kívánatik. Ezen tulajdonok egyenkint is értékesek és becslésre méltók, de a mi boldogult és mindnyájunk által méltán megsiratott elnökünkben Hegedüs Sándorban a legszebb összhangban és a legkiválóbb mértékben láttuk azokat együttesen megtestesítve, a mi adta meg neki a társaság vezetésére való nagy hivatottságát. Mindnyájan éreztük, a kik a társaság vezetésében az ő elnöklete alatt kisebb-nagyobb résztvettünk és azt most is megvalljuk, hogy ő messze felettünk állt, a buzgóságban az ügy szeretetben, a lelkiismeretes kötelesség teljesítésben mindnyájunknak; mi ő mellette csak haszontalan szolgák voltunk. Mióta a társulatnak világi elnöke volt, soha egy választmányi vagy közgyűlésről el nem maradt, bármily nagy akadályokat kellett is ezért legyőznie; ha a társaság érdeke, java kívánta, soha nem vonogatta magát, hanem mindig elismerést és tiszteletet érdemlőleg helytállott a rendelkezésre álló szellemi és anyagi erővel; az ékesszólás hatalmával, az előrelátás gondosságával, a nemes czélokért való lelkesedés alkotóerejével, a szellemi munka megbecsülésével s nagymérvű áldozatkészségével. Ha az ő egyénisége sok helyen nagy űrt hagyott maga után, itt, a mi irodalmi társaságunkban szinte pótolhatatlant. Pedig irodalmi társulatunknak éppen most van szüksége bölcs, buzgó és erélyes

vezetőre, hogy azokat a fontos czélokat, a melyeknek munkálására hivatott, minél erélyesebben és nagyobb térre kiterjeszkedve folytassa. Mert úgy tudományos, mint a népies egyházi irodalom művelésének és annak minél szélesebb körben való elterjesztésének nagy és fontos befolyása van az emberiség egész művelődésére, gondolat- és érzelmi világára, gyakorlati vallásosságára. Hallunk ugyan sokszor olyan nézeteket, hogy a vallásos tárgyakra vonatkozó ismeretek, állitassanak bár azok össze bármily következetes rendszerbe, tudománynak mai nap már el nem ismerhetők, mivel tárgyük kívül esik az emberi tapasztalat határain, igazi tudomány pedig csak a tapasztalat körén belül lehetséges. Ez a nézet és felfogás azonban csak a felületes gondolkodást árulja el, mivel még ha megengednénk is, hogy nem létezik a világon semmi valóság, a mi az emberi tapasztalat határain túl esnék, a mit pedig, a nagy mindenséget józan gondolkodással tekintve, megengedni nem lehet, akkor is be kell látnunk, hogy a vallásos eszmék, az egyéni és társadalmi életben, mint nagyjelentőségű, a tapasztalat körébe eső tények szerepelnek, az ok és okozati összefüggés láncolatában az idő és tér mérhetetlen távolságaiban, a legenergikusabb ható erőként működnek, csak úgy, mint a természet, a társadalmi és állami élet és a művészet világának tényei és törvényei. Sőt ha a vallásos élettüneményeknek, mint a tényeknek, a népek összes életnyilvánulására való hatását tekintjük, nemcsak a középkorra nézve állapíthatjuk meg, hogy a vallási felfogás uralkodott akkor, a mint mondani szokták, az egész emberiség lelki világa felett, hanem elmondhatjuk azt némi fenntartással és korlátozással ma is. Igenis a vallásos eszme és felfogás az ezekre alapított egyházi élet és érdek sok tekintetben uralkodik ma is a tudomány, a politika, a jog, a nemzetiség, a fajszeretet felett is. Hiszen csak szét kell tekintenünk magunk körül, hogy meglássuk a legszembeötlőbb példákat.

A mai Oroszországban a legellentétesebb eszme áramlatok küzdenek a legszélsőbb, kiméletlenebb fegyverekkel egymás ellen, belekötnék minden létezőbe és szétrombolni akarnak mindent egész a nihilismusig. Azonban egy nagy tévedést, a mit pedig az orosz iskolákban és egyetemeken a tudomány épp úgy felvilágosít és megczáfol, mint másutt, hogy tudniillik a földnek a napkörüli keringési ideje nem 365 nap és 6 óra, a mint a Julius Caesar által megállapított időszámítás tartja, hanem 365 nap 48' és 48'' percz, a mint a Gergely-féle időszámítás megállapítja, minek folytán az oroszok a kik ma is jobb tudásuk ellenére az elsőt követik,

tehát időszámításukban a valóságtól eltérnek, ünnepeikkel hátra maradnak, ezt a tévedést nem bántja, nem akarja jóvá tenni senki, mert ezen tévedést megcsontosodott a vallásos felfogás védi. Sőt a vallásos felfogás ezen a tudomány felett uralkodó, világosan téves és jogosulatlan hatalma kiterjed olyan országokra is, a hol a görög-keleti egyház hívei kisebbséget képeznek, például édes hazánkra, hiszen nálunk is a görög-keletiek az idén még csak több mint két hét múlva ünneplik áldozó csütörtökjüket és még holnaphoz három hét múlva pünkösdjüket, mert a tudományos igazsághoz való alkalmazkodásban ők is vallásuk tekintélyének sérelmét látnák.

A vallásos felfogás és az ezen nyugvó egyházi intézmények különbözősége tartja fenn az ugyanazon fajú és nyelvű dél-szláv népek közötti éles ellentétet is. A horvát és szerb ugyanazon nyelvet beszéli, de a szerb a cyrill írást alkalmazza és bár az egész világ művelt nemzetei a latin betűket használják az írásnál, a németek is átmennek lassanként a góth betűkről a latinra, a melynek ismeretét tehát a műveltségnek valamelyes fokán álló ember nem nélkülözheti, a görög-keleti vallású népek és nemzetek maradnak a cyrill betűknél, mert vallásuk, egyházuk külső tekintélyét, annak szellemének hatását látják abban megnyilvánulni.

Hogy a politikát mennyire uralja ma is a vallásos felfogás és ebből folyólag az egyházi érdek, annak feltüntetésére legyen elég hivatkoznom a francia nemzet helyzetére és állami életének legújabb alakulataira, a melyek azt mutatják, hogy a vallásos felfogásbeli ellentétek ott ma is milliókat képesek egymással szembe állítani, képesek olyan erős és hatalmas eszmék által tüzelt szenvedélyeket, a minő a rewanche-eszme és az általa keltett nemzeti láz, egy időre legalább letörni és háttérbe szorítani. Ugyanezen jelenséget látjuk nem is egy, hanem több államban, a hol a politikai pártok egész nyíltan vallási felfogás, egyházi érdek alapján szervekednek és működnek keresztyén socialisták, keresztyén néppárt stb. címek alatt. Hogy a nemzetiségi, tehát nyelvi és irodalmi kérdésben mennyire a vallásos felfogás és tekintet uralkodik, annak nagyon figyelemre méltó példáját láttuk éppen hazánkban a legközelebb lezajlott nemzeti ellenállás idejében. Felvonult az egész nemzet csekély kivétellel a magyar vezényszó zászlaja és jelszava alatt a küzdelemre, hogy kivívja azon természetes és jogos követelését, miszerint azt a 340,000 embert, a kik az ország területéről a közös hadseregbe besoroztatnak, tekintet nélkül nemzetiségükre, magyarul vezényeljék, de ugyanakkor senkinek eszébe nem jutott követelni a

magyar misét és prédikációt, tehát a a templomi, temetési, egyházi szolgálatban a magyar nyelvnek ép oly természetes és jogos érvényesülését 10.000,000 római katolikus részére. Sőt ha az talán szóba hozatott volna, bizonynyal a legerősebb tiltakozással találkozott volna a magyar vezényszó harczosai legtöbbszörénél, mert a vallási felfogás, az egyházi érdek magasabban állónak tekintetik nálunk ma is a legtöbb embernél a magyar nemzeti érdeknél.

Az egész emberiség szellemi s ezzel kapcsolatosan társadalmi, gazdasági, állami, politikai, művészi életének ily fontos tényezője lévén a vallásos felfogás és annak külső megnyilvánulása, az egyházi élet, kétségtelen, hogy az emberi szellem tudományos működésének egyik nemcsak legméltóbb, de legszükségesebb és leghasznosabb ága a vallásos eszmékkel, azoknak az egyházi életben való megnyilvánulásával való tudományos és szépirodalmi foglalkozás és úgy a tudományos, mint a szépirodalomban feldolgozott vallásos eszméknek és ismereteknek minél szélesebb körben való terjesztése. Mert a vallásos eszméknek s azok nyilvánulásának tudományos irodalmi úton való megismerése által kétségtelenül tisztul az emberiség vallásos öntudata, csökkennek az előítéletek s minél többet foglalkozik az emberi elme ezekkel, minél több oldalról és szempontból teszi ezeket vizsgálódás tárgyává, annál jobban össze tudja azokat egyeztetni az emberiség közérdekeinek és a gyakorlati társadalmi életnek követelményeivel, annál jobban kifejlődik lelkében a vallási és felekezeti türelem s annak nyomán az általános emberi szeretet.

A vallás és annak az egyházi életben való gyakorlati megnyilvánulása a legnagyobb áldása a jó Istennek úgy az egyes emberre, mint az egész emberiségre nézve, azonban csak akkor, ha a türelmetlenség és fanatizmus igaz lényegéből ki nem forgatja, a minnek érdekében a legtöbbet tehetnek a vallásos eszmékkel foglalkozó tudományos és szépirodalmi művek. Ezek közül még azok is, a melyek a vallásos felfogás és érzelmek eltorzulását, aberrációját tüntetik fel, csak jó hatással lehetnek az emberiség művelődésére, mert alkalmat szolgáltatnak az okulásra. Sokszor szemrehányással illetetik a protestáns ev. egyház és annak irodalma a miatt, hogy mi tudományos és népszerű irodalmi műveinkben gyakran felemlegetjük a protestáns egyház üldözését, az inquisíciót, a gályarabságot és sok egyebet, a mit protestáns egyházunknak a századok folyamán méltatlanul elszenvedni kellett, mintha ezzel vádat akarnánk emelni a mai római katolikus egyház ellen. Pedig az ilyen, sajnós történeti tények

szemünk elé állításának célja korántsem a vádolás, hanem sokkal inkább saját egyházunk híveinek a hitben, a tőrésben, az áldozatkészségben, az egyházhoz való ragaszkodásban való erősítése, s ezeknek, valamint a más hiten levőknek az okulásra vezetése a tekintetből, hogy lássák be, hogy micsoda szörnyűségekre és borzalmakra visz azon álláspont, a mely a lelkiismereti szabadságot nem akarja elismerni, a mely a vallási, egyházi és felekezeti téren a teljes jogegyenlőséget nem tekinti a társadalmi és állami jólét és béke alapjának.

Igenis, nem a rosszakaratú vádaskodás, hanem az eszmék és a történeti tények, igazságok elfogulatlan kiderítése lehet csak jogosult célja a tudománynak és az annak művelésére vállalkozott Protestáns Irodalmi Társulatunknak. Ezen irányban tehet és tesz is hasznos szolgálatot az általános emberi és a magyar nemzeti közművelődésnek annak folytán, mivel működésének elveit a bibliai pozitív hit, az értelmi felvilágosodás, a lelkiismereti szabadság, a vallásfelekezetek közötti jogegyenlőség, a felekezeti türelem és az általános emberszeretet képezik. Ezen elvek diadala mozdíthatja elő legnagyobb mértékben az emberiség testvériséget és közboldogságot és ezek érvényesítésére való törekvésünkkel munkálhatjuk legjobban édes magyar hazánk nagyságát és legszentebb érdekeit.

De hogy ezeket minél hathatósabban munkáljuk, arra nézve egyrésztől szükséges, hogy mindnyájan minél nagyobb buzgósággal vegyünk részt a munkában, másrésztől, hogy módot találjunk arra, hogy ezen elvek elismerésére törekvő munkásságunkkal édes hazánkfiái minél nagyobb tömegének lelkébe minél mélyebben behatoljunk és azok általános megvalósítása érdekében minél többeket munkatársakul megnyerjünk. Mert itt még nagy megműveletlen tér áll ellőttünk, a melynek termékennyé tételére és áldásos gyümölcsöztetésére a mi önkormányzatilag szervezett egyházunk és gyülekezeteink legalkalmasabb eszköztől kínálkoznak nekünk, csak megfelelő módon, kellő ügyességgel és megfontolással fel kellene azokat használnunk.

Azon reményben, hogy társulatunk meg fogja találni rövid időn azt a módot, hogy ez irányban is betölthesse hivatását, Isten áldását kérve társulatunk működésére és jelen közgyűléstünkre, üdvözölve társulatunknak szép számban megjelent tagjait, üdvözölve igen tisztelt vendégeinket és az érdeklődő nagyérdemű közönséget, a Magyar Protestáns Irodalmi Társulatnak mai napra Hajdú-Böszörménybe összehívott X-ik vándorközgyűlését megnyitom.

Antal Gábor.